

KATALOG IZLOŽBE

VELIKI RAT

od atentata u Sarajevu do ulaska
talijanske vojske u Zadar

Nakladnik

Državni arhiv u Zadru

Za nakladnika

Ante Gverić

Predgovor

Ante Gverić

Tekstovi kataloga

Ante Gverić, Denis Martinović

Koncepcija izložbe

Denis Martinović

Fotografije

Tomislav Vrsaljko

Kazalo imena

Marija Kero

Postav izložbe

Ante Gverić, Denis Martinović,
Edi Modrinić, Tomislav Vrsaljko

Grafička priprema i tisak

Grafikart d.o.o. Zadar

Naklada

200 kom

Organizator i nositelj projekta

DRŽAVNI ARHIV U ZADRU u povodu Međunarodnog dana arhiva
i stogodišnjice Prvog svjetskog rata

Sva prava pridržana.

Izložba je održana u Izložbenoj dvorani
Državnog arhiva u Zadru, Ruđera Boškovića bb, Zadar
Lipanj, 2014.

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Znanstvena knjižnica Zadar

str. 5

Predgovor
(Ante Gverić)

str. 11

Katalog
(autori kataloga
Denis Martinović i
Ante Gverić)

str. 35

Kazalo
(priredila Marija Kero)

VELIKI RAT

od atentata u Sarajevu do ulaska talijanske vojske
u Zadar

Naša kultura u obilježavanju obljetnica nalazi smisao ne samo kao u prigodama da se evocira određeni događaj, već da se obilježavanom događaju pridoda i određeno značenje, odnosno tumačenje koje, gledano s vremenske distance, daje tome događaju neki smisao s obzirom na sadašnjost i budućnost.

Obljetnice, dakle, nemaju smisao u pukoj reminiscenciji na obilježavani događaj. One dobivaju smisao u otkrivanju refleksija tih događaja na razdoblja i događaje koji su im slijedili, u njihovu tumačenju i ispravnom vrednovanju. Puni, pak, smisao obljetnicama nalazimo ako – stavivši ih u korelaciju sa sadašnjim događajima – na ispravan način tumačimo sadašnju zbilju i na taj način pokušamo predvidjeti buduća povijesna kretanja. Da nije tako, zar bismo *obilježavali* najteži i najmasovniji ratni sukob u novijoj povijesti čovječanstva, osim da bismo odali počast onim nesretnicima koji su poginuli, osakaćeni ili na bilo koji način trpjeli posljedice toga rata? Da spoznaja povijesne istine nije alat za tumačenje aktualne stvarnosti, zar bi bilo koristi govoriti o međunarodnim odnosima koji su prethodili Prvom svjetskom ratu, o odnosima unutar Austro-Ugarske monarhije, o odnosima na Balkanu, o buđenju, razvoju i realizaciji južnoslavenskog okupljanja? Zar bi u tom svijetlu bilo koristi proučavati i one događaje na svjetskoj i našoj domaćoj sceni koji su slijedili nakon Prvoga svjetskog rata, a koji su ga okrutnošću u nekim segmentima i nadmašili?

Stoga obilježavanje stogodišnjice početka Prvoga svjetskog rata ima za cilj da suvremeni svijet – ne bitno različit od ondašnjega, i suvremeni čovjek pojedinac – jednak ondašnjem, dobiju točne informacije o uzrocima i posljedicama toga rata. Stogodišnjica je dobra pri-

Oklopna krstarica "Priestolonasljednik nadvojvoda Rudolf" u zadarskom kanalu

lika da znanstvenici i istraživači različitih profila prodube spoznaje o tome ratu koji ni do danas nije dovoljno istražen i valoriziran. Posebno nije istražen u našoj historiografiji, budući da su hrvatske zemlje bile sastavnice poražene Monarhije pa stoga u političkim režimima prve i druge Jugoslavije nije bilo oportuno dodatno istraživati i vrednovati uzroke, tijek i posljedice rata u kojemu su sada združeni južnoslavenski narodi bili na suprotnim stranama. I ne samo narodi u cjelini, već i pojedinci kao sudionici prvog i drugog rata.

Velikim ratom u potpunosti je izmijenjena politička karta stare Europe. Na ruševinama europskog imperijalizma i kolonijalne ekspanzije devetnaestog stoljeća niknule su moderne europske države sa demokratskim uređenjem i nacionalnim predznakom – upravo ono što su mnogi sanjali u devetnaestom stoljeću. Rat je ne samo promijenio političke odnose među pojedinim narodima, njihova državna ustrojstva, već i uvjete gospodarskog, socijalnog i kulturnog života. To se osjetilo kako u svakodnevici obična čovjeka, tako i na globalnom, međunarodnom planu. Sjedinjene američke države zauzele su značajnu poziciju u međunarodnom odnosu snaga; carsku Rusiju zamijenila je ona boljševička. Zaista, ništa više nije bilo kao prije.

No ipak, rat nije raščistio probleme zbog koji su se narodi međusobno borili do iscrpljenja četiri godine. Već je mirovna konferencija i među ratnim saveznicima otvorila nova nepovjerenja. Premda su akteri rata bili uvjereni da će taj rat biti posljednji, da nakon ovakvog neće biti i nije moguć ni jedan drugi, da su pobijeđeni zaista *pobijeđeni*, ipak je gorčina pobijeđenih ulijevala nemir. I doista, paradoksalno, u Prvom svjetskom ratu i poratnom „uređenju mira“ u određenom je smislu začet novi svjetski sukob koji će uslijediti za svega dva desetljeća. Ni krvave četverogodišnje borbe, ni „pariški mirotvorci“ nisu uspjeli završiti groznu epizodu dvadesetog stoljeća koja je tim ratom tek započela i dala mu pečat vjerojatno najkrvavijeg u povijesti čovječanstva. U tom smislu može se uvjetno kazati da je Prvi svjetski rat završio Drugim svjetskim ratom.

S obzirom na hrvatski narod, Prvi svjetski rat ima golem značaj. Prije svega u tragičnoj činjenici da je za propalu Monarhiju poginulo gotovo dvjesto tisuća mladih Hrvata i da je time izvršen teški udar na hrvatsku demografiju. Mnogi od njih s područja Dalmacije bili su pripadnici 22. pješачke pukovnije „grof Lacy“, 23. domobranske pukovnije, 37. dubrovačke domobranske pukovnije, postrojbe Dalmatinskih zemaljskih strijelaca i ratne mornarice. S područja Zadra, najviše je regruta bilo u 22. i 23. pukovniji. Pukovnja „grof Lacy“ sudjelovala je u jugoistočnoj Bosni u prvim borbama nakon objave rata Srbiji i u poznatoj Cerskoj bitki. Godine 1915. veći dio pukovnije odlazi na Soču, a par bataljuna ide u Galiciju i Južni Tirol. Na Soči su Dalmatinci sudjelovali u jedanaest bitaka. Do kraja rata bitke su se vodile oko Gorizije i na rijeci Piavi gdje je došlo do sloma austro-ugarske vojske u lipnju 1918. Ratni put ovih pukovnja i ljudski gubici ni do danas nisu istraženi. (Dokumentacija tih pukovnja nalazi se u Austrijskom državnom arhivu u Beču pri odjelu Ratnog arhiva. Snimke ratnog dnevnika 23. pukovnije Državni arhiv u Zadru otkupio je 2013. godine i one su istraživačima dostupne u našoj arhivskoj čitaonici.)

Za Hrvate Prvi svjetski rat ima jednako važno značenje kao i za sve druge narode kojima su Wilsonov mirovni program i politika samo-

određenja promovirani na konferenciji mira omogućili formiranje vlastitih nacionalnih zajednica. Desetljetne borbe mnogih dalmatinskih, istarskih i prekovelebitskih Hrvata za ujedinjenjem, propadanjem Monarhije postajale su sve izglednije. Međutim, uvjeti pod kojima je Italija ušla u rat na strani Antante 1915. godine, bili su razlogom opravdanog straha da će u slučaju poraza Centralnih sila jadranske hrvatske zemlje biti dodijeljene Italiji. U tom slučaju propast Monarhije nije baš bilo poželjno rješenje. Stoga su mnoge političke opcije dalmatinskih i istarskih Hrvata tijekom rata tražile moguća rješenja nacionalnog pitanja u preuređenju Monarhije. Na tom tragu donesena je i Svibanjska deklaracija koja je u širim narodnim krugovima imala izuzetnu potporu. Međutim, budući da je u zadnjoj ratnoj godini urušavanje stare Monarhije postalo sasvim izvjesno, političke su snage tražile rješenja u južnoslavenskom okupljanju. Istovremeno su vođe Jugoslavenskog odbora intenzivno pripremali formu mogućeg ujedinjenja hrvatskih zemalja sa kraljevinom Srbijom. Mada su hrvatski zahtjevi za ujedinjenjem uključivali federalnu formu uređenja buduće države, s očuvanjem hrvatske autonomije, na osnovi jednakosti i međusobnog poštivanja, ipak su u bitnome ostali na krivim postavkama poput „jednog naroda s tri imena“, „jednog jezika i jedne rase“ i slično. Kudikamo gora postavka bila je i vjera u dobre namjere Srbije da će se prilikom uređenja buduće države voditi računa o ravnopravnosti sva tri naroda. Supilo je prvi detektirao srpski ekskluzivizam i svojim istupom iz Jugoslavenskog odbora najglasnije upozorio na njega i na neadekvatan stav Odbora prema tom problemu. Ipak je pritom, kao uostalom i Ante Trumbić, ostao u uvjerenju da drugog puta – osim ujedinjenja sa Srbijom – nema.

Osnivanje Narodnih vijeća u ljeto 1918. bilo je poput narodnog preporoda i najavljivalo nešto novo, iako je malo tko mogao predvidjeti što će se uistinu dogoditi derogiranjem postojećih vlasti. Zadar je u tim previranjima bio specifikum. Kao glavni grad Dalmacije s izra-

Austro-ugarska mornarica u pulskom akvatoriju

zito jakim talijanskim društveno-političkim i kulturnim elementom, uz činjenicu da je zadarska općina jedina ostala u vlasti Talijana, da su se u gradu nalazila sva administrativno-upravna tijela, Zadar je bio neuralgična točka na tkivu južnoslavenskog okupljanja. Osnivanjem vlastitih narodnih vijeća u jesen 1918., zadarski su i Talijani i Hrvati – svaki na svoj način – očekivali neminovni poraz stare države. Talijani su na čelu s gradonačelnikom Luigiom Ziliottom očekivali da Italija postupi po odredbama Londonskog ugovora (koji više nije imao atribut tajnoga), dok su Hrvati u Zadru vjerovali da će Narodno vijeće SHS u Zagrebu uspjeti administrativno i teritorijalno organizirati novu državu usprkos činjenici da su se borili na strani poraženih. S jedne strane, proglašena Država SHS, kao i njena Zemaljska vlada za Dalmaciju u Splitu, osim *proglašenja* nije imala ostalih potrebnih uvjeta za samostalni opstanak. S druge strane, istovremeno, Italija je postupila po odredbama ugovora sa ratnim pobjednicima koji su joj jamčili sasvim konkretne teritorijalne ustupke. Zadarski Talijani, i pogotovo talijanaši, euforično su dočekali prve talijanske torpiljarke, a Ziliotto je, ne mareći za svoje hrvatske *concittadine*, naprasito *proglasio* priključenje Zadra Italiji. Tim politikantskim činom koji, sasvim razumljivo, niti je imao, niti je mogao imati ikakvog konstitutivnog učinka, Ziliotto je u gradu izazvao samo veće netrpeljivosti. Za Dalmaciju su uslijedile dvije godine okupacije i neizvjesnosti, gospodarske stagnacije i propadanja, a po Rapallu i konačnog utvrđivanja granica.

Uzevši sve u obzir – slom Monarhije, odredbe Londonskog pakta i moguću savezničku okupaciju nakon rata, nenaklonjenost i skepticizam saveznika prema južnoslavenskom ujedinjenju, rusko zauzimanje za teritorijalno proširenje Srbije na more, nepostojanje državno-upravne i vojne infrastrukture a koju je Srbija imala, možemo zaključiti da je to doba ipak donijelo Hrvatima dotada nedostupnu, a toliko željenu opciju nacionalne nezavisnosti i ujedinjenja. Srbija je tu istu situaciju iskoristila za provođenje svoje velikosrpske politike – kroz ujedinjenje proširiti svoje granice, a hegemonijom i diktaturom imati stvarnu vlast na tom području. Iz hrvatskog korpusa ugovorom u Rapallu otrgnuti su Zadar, Istra, Cres, Lošinj, Lastovo, Palagruža i nekoliko manjih otoka koji su dodijeljeni Italiji.

Hrvatski političari na čelu s Antom Trumbićem ipak su uspjeli dobrim dijelom osujetiti odredbe Londonskog pakta i u tom pravcu im idu nepobitne zasluge. Pitanje je bi li se mogao ovako dobrim dijelom spriječiti Londonski pakt da Hrvati nisu pred saveznike nastupali s pozicija južnoslavenskog okupljanja, a po završetku rata u Parizu i Rapallu s pozicija zajedničke države.

Uza sve, ostaje ipak gorka i teško shvatljiva činjenica njihove sljepoće na Pašićevu velikosrpsku politiku i shodno tome na ujedinjenje bez prethodnog definiranja uzajamnih odnosa oko bitnih pitanja koja su ubrzo omogućila da za Hrvate nova jugoslavenska država postane gora od one austro-ugarske protiv koje su se zdušno borili. U kontekstu svega navedenoga, Prvi svjetski rat za Hrvate predstavlja početak teške borbe za osnivanje vlastite države, neovisne i teritorijalno cjelovite. Dočekavši kraj rata na strani poraženih, Hrvati nisu imali realnih mogućnosti i potencijala za pozicioniranje vlastite države. I zaista, kao da se trebala dogoditi i prva i druga Jugoslavija da se koncem ovog teškog stoljeća zaista i dogodi ono što su mnogi očekivali da će se dogoditi na kraju Velikog rata.

Na poziv Ministarstva kulture RH i matične arhivske službe državni arhivi ovogodišnji su međunarodni dan arhiva posvetili upravo Prvom svjetskom ratu. Državni arhiv u Zadru ovom izložbom prikazuje sugrađanima razne i neke nepoznate detalje toga rata kroz fotografije, novinske članke, proglase, službene i osobne dokumente. Događanja su fragmentarno prikazana od sarajevskog atentata do ulaska talijanske vojske u Zadar u studenome 1918. Arhivski materijali korišteni na ovoj izložbi u vlasništvu su Državnog arhiva u Zadru, Narodnog muzeja Zadar, Hrvatskog državnog arhiva, Historijskog arhiva u Sarajevu i jedne privatne zbirke. Odabirom ponajviše fotografija, autori su nastojali na najprikladniji način prikazati svakodnevna ratna događanja. Na tome tragu odabrani su i eksponati četvorice različitih sudionika istoga rata: braće Roberta i Zvonimira Novaković iz Benkovca, odvjetnika Josipa Petriciolia iz Zadra i težačka Stipana Šimunića iz Bibinja.

Posebnu cjelinu čine 33 fotografije (od br. 55 do 87) koje je u Zadru snimio tada osamnaestogodišnji Miroslav Maroević (1900. – 1975.) u vrijeme propasti Monarhije i ulaska talijanske vojske u grad. Državni arhiv u Zadru 2013. godine otkupio je fotografije od Maroevićevih potomaka i one se ovom prilikom prvi puta predstavljaju javnosti. Fotografije iz dana u dan dokumentiraju važne događaje koji su se u Zadru dogodili od 31. listopada do 1. prosinca 1918. Njihova je vrijednost i u činjenici da do sada nismo imali fotografskog materijala iz tih prijelomnih vremena.

Danas, stoljeće nakon ovih događaja, otvara nam se mogućnost za sveobuhvatno istraživanje Prvog svjetskog rata. Moderne informacijske tehnologije u tome idu svima na ruku. Okrugla obljetnica svakako treba biti poticaj za dodatni angažman svim kulturno-znanstvenim institucijama, profesionalnim istraživačima, ali i građanima čiji su preci sudjelovali u tim događajima, da svaki na svoj način pridonese rasvjetljavanju Velikog rata koji je obilježio i utjecao na cijelo stoljeće.

Ante Gverić

Austro-ugarski časnički štab 25. zagrebačke pukovnije negdje na Istočnoj fronti u Galiciji

1

26. lipnja 1914. Sarajevo

Nadvojvoda Franjo Ferdinand dolazi vlakom u Sarajevo

Prijestolonasljednik Franjo Ferdinand (1863.–1914.) najstariji sin nadvojvode Karla Ludwiga i nećak cara i kralja Franje Josipa I. Prijestolonasljednik od 1896. do atentata u Sarajevu 1914. Oženjen češkom groficom Sofijom Chotek.

Signatura: BiH-Historijski arhiv Sarajevo (dalje: HAS), ZFR - 1948/64

2

28. lipnja 1914. Sarajevo

Nadvojvoda Franjo Ferdinand i nadvojvotkinja Sofija odlaze iz Gradske vijećnice

Sign. BiH-HAS, ZFR - 1748/2

3

28. lipnja 1914. Sarajevo

Mjesto atentata – križanje ulice Franc-Jozefa i Apelove ulice. Tiskana razglednica

Križićem je označeno mjesto na kojem je izvršen atentat na nadvojvodski par dok su se vozili u otvorenom automobilu prema rezidenciji Konak.

Sign. BiH-HAS, ZFR - 1208/9

4

29. lipnja 1914. Sarajevo

Ulice Sarajeva nakon demonstracija

Nakon atentata izbile su po gradu protusrpske demonstracije. Ogorčeni narod zbog atentata na nadvojvodski par razbijao je izloge srpskih trgovina i obrtnih radnji bacajući po ulicama stvari iz trgovina.

Sign. BiH-HAS, ZFR 1948/48

Zapreke ispred vojnih položaja kod Hlabovka na Istočnoj fronti

5 **Franjo Ferdinand i Sofija na odru u rezidenciji Konak, Sarajevo**

Sign. BiH-HAS, ZFR - 1948/34

6 **Ispraćaj posmrtnih ostataka nadvojvodskog para iz Sarajeva**

Sign. BiH-HAS, ZFR - 1948/5

7 **Gavrilo Princip nakon presude**

Atentator Gavrilo Princip (1894.–1918.) bio je pripadnik jugoslavenske organizacija Mlada Bosna. Iza atentata stajala je tajna teroristička srpska organizacija Crna ruka osnovana 1910. godine. Ona je nekolicini mladih Srba i muslimana u BiH naložila da izvrše atentat na austro-ugarskog prijestolonasljednika. Nakon suđenja 5. prosinca 1914., Gavrilo Princip osuđen je na 20 godina zatvora i sproveden u tvrđavu-zatvor Terezin u Češkoj, gdje je i umro od tuberkuloze 28. travnja 1918. u 24. godini života.

Sign. BiH-HAS, ZFR - 103

8 **Crveni križ u Dubrovniku prikuplja pomoć za vojnike na bojišnici**

Fotografije dokumentiraju prikupljanje pomoći u lijekovima, hrani i ostalim potrepštinama za vojnike. Prikupljena pomoć poslana je u Mostar gdje je bilo zapovjedništvo 22. i 23. pukovnije u kojima je većina časnika, vojnika i regruta bila s područja Dalmacije.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija

10 **Demonstracija prijevoza ranjenika s bojišnice**

11 Fotografije prikazuju demonstraciju prijevoza ranjenika s bojišta improviziranim kolima.

Fotografije je izradio zadarski fotograf Tomasso Burato (1840.–1910.) vjerojatno nekoliko godina prije izbijanja Prvog svjetskog rata prigodom vojnih vježbi u zadarskom kraju.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija – serija Tomasso Burato

12 **Oklopna krstarica „Prijestolonasljednik nadvojvoda Rudolf“ u zadarskom kanalu**

Fotografija austro-ugarskog ratnog broda (oklopne krstarice) „Prijestolonasljednik nadvojvoda Rudolf“ koji je izgrađen u ratnom brodogradilištu u Puli i porinut 6. srpnja 1887., a moderniziran 1893. godine.

Nakon što je u Prvom svjetskom ratu bio korišten u pomorskim operacijama na Jadranu, brod je prodan Kraljevini SHS, a godine 1922. odvezen je na rezalište.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija – serija Tomasso Burato

13 **Kolovoz 1914.**

Manevri austro-ugarskih postrojbi kod Loznice, danas u Srbiji

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br.1435

14 *Kolovoz 1914.***Vojni logor austro-ugarskih postrojbi u blizini Loznice**

Fotografije snimljene kod Loznice, danas grada u Srbiji, uoči prvih ratnih bitki. U neposrednoj blizini grada vođena je od 16. do 20. kolovoza 1914. poznata Cerska bitka u kojoj je srpska vojska izvojevala značajnu pobjedu nad postrojbama Austro-Ugarske monarhije.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1436

15 *Srpanj, kolovoz 1914.***Srpski regruti odlaze u svoje postrojbe nakon objave rata**

Austro-Ugarska monarhija objavila je rat Kraljevini Srbiji 28. srpnja 1914., točno mjesec dana nakon atentata na nadvojvodu Franju Ferdinanda u Sarajevu.

Sign. HR-HDA-2031, Fotografije izdavačke kuće „Vjesnik“

16 **Austro-ugarska ratna mornarica u pulskom akvatoriju**

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1112

17 *Kolovoz 1914.***18** Austro-ugarske postrojbe 22. dalmatinske pješačke pukovnije „Grof Lacy“ i 23. domobranske pukovnije, postrojene iznad Mostara uoči prelaska Drine i odlaska na srpski front. Fotografiju snimio Z. Grčman.

Sign. HR-HDA-2031. Fotografije izdavačke kuće „Vjesnik“, br.1122

19

*Kolovoz 1914.***Jedinice austrijske vojske uz rijeku Savu, prilikom prelaska u Srbiju**

Sign. HR-HDA-2031, Fotografije izdavačke kuće „Vjesnik“, br. 1118

20

Ruski car Nikola II. udjeljuje blagoslov ruskim vojnicima koji odlaze na Istočni front

Car Nikola II Romanov (1868.–1918.) poznat kao Krvavi Nikola, posljednji je ruski car, okrunjen 1894. Abdicirao je godine 1917. uslijed nereda i boljševičke revolucije. Prognan je u Sibir gdje su ga s najužom obitelji u srpnju 1918. strijeljali boljševici u Jekatarinburgu.

Ruska država rehabilitirala ga je 2000. godine kada su njegovi posmrtni ostaci, carice i njihovo petoro djece preneseni u Moskvu.

Sign. HR-HDA-2031, Fotografije izdavačke kuće „Vjesnik“, br. 1115

21

Crnogorske jedinice odlaze na front

Kraljevina Crna Gora kao članica sila Antante, objavila je rat Austro-Ugarskoj monarhiji 5. kolovoza 1914.

Sign. HR-HDA-2031, Fotografije izdavačke kuće „Vjesnik“, br. 1125

22

*Listopad 1914.***Austrijski vojnici na srpskoj fronti kod Kulišta, 1914.**

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1463

23

Demonstracija korištenja zaštitnih plinskih maski

Na fotografiji je predstavljeno šest vrsta *gas maski i aparata za zaštitu dišnih kanala i pluća* od bojnih plinova (klora, a od 1915. koristio se i iperit) koji su se prvi put koristili na ratištima Prvog svjetskog rata. Nerijetko su od tih plinova stradavale obje sukobljene strane, bez obzira tko ih je koristio. Osobito su korišteni na Zapadnoj fronti u okršajima na rijeci Sommi i Marni.

Iznad fotografije stoji napisano na njemačkom jeziku: modeli i vrste maski za lice (od robe, kože, s aparatima za disanje i slično.).

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1461

24

*22. listopada 1914.***Srpski zarobljenici prelaze most na Drini kod Tršića**

Razoružani srpski vojnici prelaze most na rijeci Drini kod Tršića. Austrijski vojnici 25. zagrebačke pukovnije promatraju povorku. U lijevom donjem uglu naznačen je datum i mjesto: *22.10.14. Tršić.*

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1495

25

Karikatura iz Prvog svjetskog rata. Karikaturist Franz Griessler

Sign. HR-HDA-1426. Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 642 i 643

26 **Austrijski pilot negdje u Tirolu 1915.**

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 590

27 **Austrijski top na Istočnoj fronti negdje u Galiciji 1916.**

Fotografija slavnog austrijskog topa MÖRSER promjera 30,5 cm na svom postamentu, snimljena negdje u Galiciji na Istočnoj fronti. Top kalibra 30,5 cm patentiran je u tvornici Škoda, a proizvodio se od 1911. do 1918. godine. Ukupno je izrađeno 79 komada. Top je opsluživalo 15 do 17 vojnika. Koristile su ga njemačke topničke jedinice i u Drugom svjetskom ratu.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3202

28 **Austro-ugarski časnički stožer 25. zagrebačke pukovnije,** 29 **negdje na Istočnoj fronti u Galiciji**

Fotografije prikazuju časnički stožer 25. zagrebačke pukovnije negdje na bojišnici u Galiciji. Prigodom fotografiranja časnici su isprobali i zaštitne maske.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1250 i 2453

30 **Zapovjednici jedne satnije u svom stožeru kojeg su nazvali** **“Villa Vilma“, negdje na Istočnoj fronti**

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 2177

31 **Zapreke na vojnim položajima pokraj Hlabovka u Galiciji**

Fotografija prikazuje drvene zapreke ispred bojnih položaja i rovova austro-ugarske vojske na Istočnoj fronti u Galiciji pokraj Hlabovka.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3442

Improvizirana ispovjedaonica

Telefonisti 25. pukovnije

32 Stražarsko mjesto u rovu negdje na Istočnoj fronti u Galiciji

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3446

33 Vojnici 25. zagrebačke pukovnije s lokalnim stanovništvom negdje u Galiciji

Časnici i vojnici 25. zagrebačke pukovnije snimljeni s ruskim stanovništvom u živopisnim narodnim nošnjama iz pokrajine Galicije na Istočnoj fronti 1915. ili 1916. godine.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3893

34 Položaji na Istočnoj fronti

Fotografija austrijskih položaja sa žičanim zaprekama ispred ukopanih rovova, negdje u Galiciji 1915. ili 1916. godine.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3585

35 Rov

Fotografija snimljena u austrijskom rovu negdje na Istočnoj fronti.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1320

36 Improvizirana ispovjedaonica i telefonisti 25. pukovnije

Dvije fotografije snimljene negdje u Galiciji. Improvizirana ispovjedaonica dokumentira kako je i na bojišnici, u ratnom vihoru, vojnicima bila omogućena i ispovijed.

Rad telefonista iznimno je bio važan, jer se telefonskim dojavama znatno ubrzala dinamika ratovanja i vojnih operacija na samoj fronti. Fotografija telefonista 25. zagrebačke pukovnije snimljena u ukopanom stožeru „Villa Vilma“.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1477 i 1554

Vojnička glazba 79. ing. regimente bosanskog bataljona

37 Božićna uspomena sa bojišnice, 1915./1916.

Kolaž od pet fotografija koje dočaravaju Božićnu „idilu“ na Istočnom frontu, uoči Božića 1915. godine. Časnici i vojnici snimljeni su u tipičnim situacijama za božićno razdoblje, iako je bila riječ o improvizaciji.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3638

38 Austro-ugarske trupe slave pobjedu nakon ulaska u Cetinje krajem 1916.

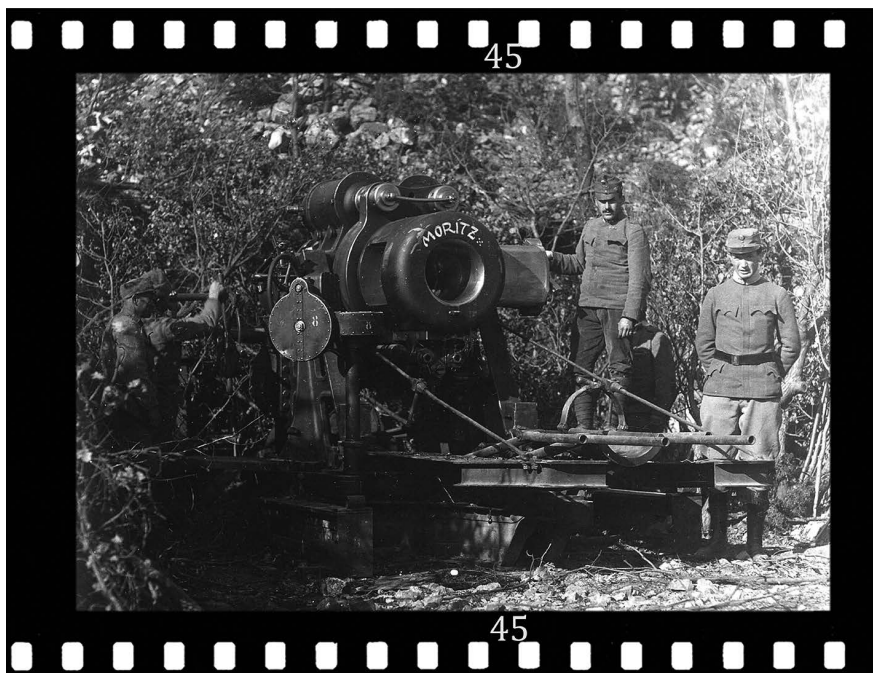
Fotografija snimljena uoči svečanog postrojavanja austrijskih jedinica ispred zgrade crnogorske skupštine u Cetinju na kojoj se vijori austrijska zastava i inicijali cara i kralja Franje Josipa I.

Sign. HR-HDA-2031, Fotografije izdavačke kuće „Vjesnik“, br. 131

39 Spomenik palim hrvatskim vojnicima 25. domobranske pukovnije na Istočnoj fronti 1915. i 1916. sa pozdravom „Bog i Hrvati“

Spomenik je podignut u čast palim hrvatskim vojnicima 25. domobranske pješačke zagrebačke pukovnije u Kulačkovu pokraj Kolmeje u Galiciji, danas u sastavu Republike Ukrajine. Jedan drugi spomenik, jednostavni obelisk palim Hrvatima na bojištu Galicije, podignut je u blizini Lavova. Uokolo se nalaze brojni humci Hrvata palih za cara i kralja austrijskog, što je najbolje dočarao Miroslav Krleža u svojim dramama „Galicija“ i „U logoru“. Taj spomenik podignut je i Hrvatima iz Dalmacije, pripadnicima jednog bataljuna 22. pješačke pukovnije i 23. domobranske pješačke pukovnije.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3214

Slavni austrijski top "Morzer" kalibra 30,5 cm na Talijanskoj fronti kod Trsta

40 Car i kralj Franjo Josip I. (1830.–1916.)

Austro-ugarski car i kralj Franjo Josip I. stupio je na prijestolje kao osamnaestogodišnjak 1848. godine. Za ugarskog kralja okrunjen je 1857. godine, a uza sve titule nosio je i onu Kralja Dalmacije. Vladao je 68 godina. Umro je u Beču 21. studenoga 1916.

Sign. HR-DAZD-552 Grafička zbirka, heliografija br. IV-C/3

41 Karikature iz Prvog svjetskog rata

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 644 i 646

42 Vojna limena glazba 79. ing. regimente bosanskog bataljuna

Fotografija je snimljena negdje na Istočnom ruskom frontu. Prikazuje postrojene vojnike bosanskog bataljuna s limenim glazbenim instrumentima i tradicionalnim muslimanskim fesom na glavi.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 454

43 Na Istočnoj fronti, negdje u Galiciji

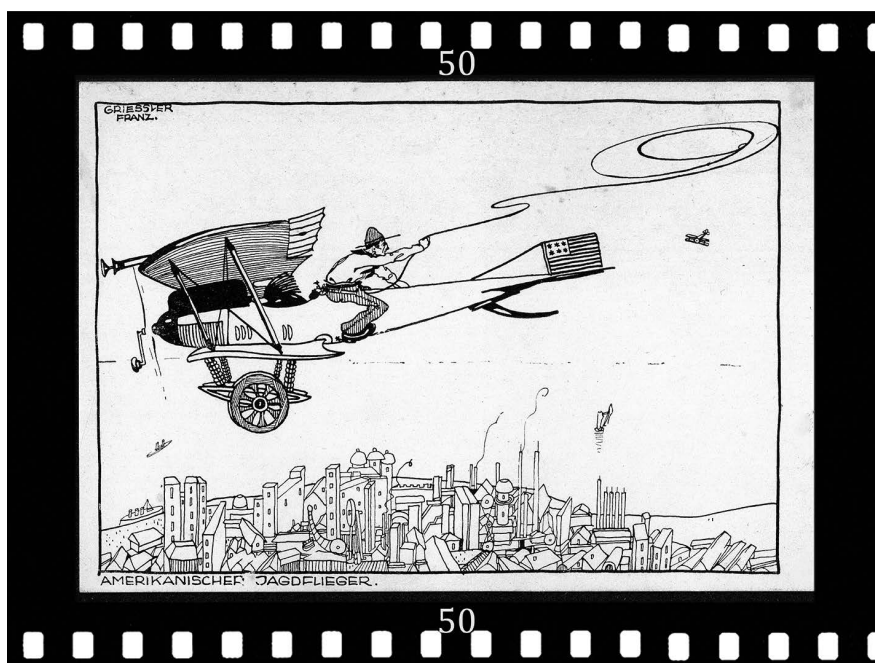
Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz prvog svjetskog rata, br. 3595

44 Na palubi austro-ugarskog ratnog broda

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 1145

45 Austrijski top Morser na talijanskoj fronti iznad Trsta 1916./1917.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 4116

46 Dolazak cara i kralja Karla I. na talijansku frontu, negdje u Tirolu

Karlo I. Austrijski (1887.–1922.) posljednji austrijski car i hrvatsko-ugarski kralj, pranećak Franje Josipa I. Nakon atentata u Sarajevu 1914. proglašen je prijestolonasljednikom. Nije bio spreman za vladarske dužnosti i stupivši na prijestolje u studenome 1916. nije se snašao u toj ulozi. Sile Antante prisilile su ga da odstupi s prijestolja, ali on osobno nikada nije potpisao abdikaciju. Odlazi u progonstvo u Švicarsku odakle se u par navrata pokušava vratiti u Austriju i Mađarsku. Čelnici mirovne konferencije u Versaillesu prisiljavaju ga da s obitelji ode u izgnanstvo na portugalski otok Madeiru, gdje je i umro 1. travnja 1922.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 4087

47 Car i kralj Karlo I. u Dutovlju, 1917.

48 U ljeto 1917. Karlo I. Austrijski posjetio je svoje jedinice i bojište na talijanskoj fronti.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3578 i 4086

49 Vojni logor na Istočnoj fronti

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3943

50 Austrijska karikatura iz Prvog svjetskog rata

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 650

51 Vojnici i časnik na grobu satnika Stjepana Vrbanjca, pripadnika 25. zagrebačke pukovnije, negdje na Istočnoj fronti u Galiciji

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 3926

31. listopada 1918., 12.00 sati

Zadarski gradonačelnik Luigi Ziliotto na balkonu gradske vijećnice.

52 Srpski i francuski piloti na Solunskom frontu 1917.

„Solunski front“ je bojišnica koja se otvorila 1915. kao pomoć saveznika, Francuza i Engleza, u borbama Srbije s Otomanskim carstvom i Kraljevinom Bugarskom. Bojišnica je bila dosta stabilna i nije bilo većih pomicanja snaga sve do 14. rujna 1918. kada je ofenzivom Saveznika probijeno bojište i oslobođena Srbija. Rezultat tih borbi bila je kapitulacija Bugarske. Bojišnica je dobila ime po gradu Solunu gdje je bilo sjedište i zapovjedništvo združenih jedinica sila Antante.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 152

53 Tiskana razglednica u korist hrvatske ratne siročadi 42. Domobranske „vražje“ divizije

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 2195

54 Austrijski propagandni plakat o stvarnom stanju na austrijsko-talijanskoj granici, odnosno općoj situaciji na talijanskoj fronti

Talijanski front otvoren je ulaskom Kraljevine Italije u rat na strani sila Antante 23. svibnja 1915. Linija je razvučena po Tirolu i rijeci Soči u pravcu Trsta, a u pravcu Venecije na rijeci Piavi. Od 1915. godine do kraja rata na Soči je ukupno bilo dvanaest bitaka, a na rijeci Piavi četiri bitke.

U bitkama na Piavi austrijskim trupama pridružuju se i formacije njemačke vojske, međutim združene snage Središnjih sila nisu uspjele probiti talijansku liniju i doprijeti do Venecije što im je bio konačan cilj. U svim tim bitkama sudjelovali su bataljuni 22. i 23. pukovnije s brojnim vojnicima s područja Dalmacije. Protuofenziva talijanske vojske rezultirala je kapitulacijom Austro-Ugarske i povratom naših vojnika nakon godina uzaludnog i besmislenog ratovanja za tuđinske interese.

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 414

Novoformirana Narodna garda na tadašnjoj Piazza dei signori

55 *Zadar, 31. listopada 1918., 12.00 sati*

56 **Zadarski gradonačelnik Luigi Ziliotto na balkonu gradske vijećnice**

Snimio Miroslav Maroević.

Nakon sloma Austro-Ugarske Luigi Ziliotto ponovno preuzima vlast u Općini nakon što su austrijske vlasti krajem svibnja 1916. raspustile zadarsku općinu kao jedinu dalmatinsku općinu u kojoj su na vlasti bili Talijani. Ulaskom Italije u rat na strani Antante, Austrija je ovim činom nastojala neutralizirati moguću štetu koju bi trpjela od iredentističke politike u glavnom gradu Dalmacije, ali i dati zadovoljštinu dalmatinskim Hrvatima koji su se borili za Austriju protiv Italije.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

57- *Zadar, 31. listopada 1918., 12.30 sati*

59 **Novoformirana Narodna garda prolazi gradom**

Snimio Miroslav Maroević.

Istoga dana kada je Ziliotto sa vijećnicima preuzeo općinsku vlast, tek oformljena Narodna garda razoružava preostale vojnike u vojarni u parku Blažeković. Na fotografijama narodni gardisti prolaze tadašnjom Piazza dei signori i Calle Larga.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

60- *Zadar, 31. listopada 1918., 13.00 sati*

63 **Paljenje spomenika austro-ugarskoj ratnoj mornarici**
Zaštitna lagja okovana

Snimio Miroslav Maroević.

Slom Monarhije pratilo je i uništavanje njenih spomenika i znakovlja. Godine 1917. pokrajinske austrijske vlasti pokrenule su inicijativu za podizanje spomenika svojoj ratnoj mornarici te skupljanje priloga „za

31. listopada 1918., 13.00 sati

Paljenje spomenika austro-ugarskoj ratnoj mornarici *Zaštitna lagja okovana*

udovice i siročad poginulih dalmatinskih junaka“. Predsjednik Odbora za podizanje spomenika bio je podnamjesnik Franjo Thun, a počasni članovi su bili nadbiskup Vinko Pulišić, episkop Dimitrije Branković, predsjednik Dalmatinskog sabora Vicko Ivčević i predsjednik Prizivnog suda Vjekoslav Benedetti. Spomenik je bio postavljen na Novoj obali, sučelice gatu. Tih je dana uništen i spomenik caru Franji Josipu I. koji se nalazio na Novoj obali.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

64 Zadar, 31. listopada 1918.

Srpska, talijanska i hrvatska zastava na Gradskoj straži
Snimio Miroslav Maroević.

Do ulaska prvih talijanskih vojnika u grad, nije bilo značajnijih napetosti između Talijana i Hrvata. Tako su na Gradskoj straži bile istaknute sve tri nacionalne zastave. Sedam dana nakon okupacije grada, na Gradskoj straži ostala je visjeti samo talijanska zastava.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

65- Zadar, 6. studenoga 1918. u 11.00 sati

67 Talijanska torpiljarka „55 AS“ u zadarskoj luci

Snimio Miroslav Maroević.

Tri fotografije prikazuju čuvenu torpiljarku koja je uplovila u zadarsku luku 4. studenoga 1918. u 15.00 sati, čime je započela talijanska okupacija Dalmacije. Na prvoj fotografiji (kat. br. 65) dva čovjeka zaklanjaju oznaku torpiljarke („55 AS“). Da je zaista riječ o toj torpiljarki, svjedoči sam Maroević u opisima uz fotografije.

Prema svjedočanstvima suvremenika, na prednjem jarbolu torpiljarke vijorila se i hrvatska zastava, a vojnici su pozdravljali sa „Evviva la Jugoslavia!“. Zapovjednik Felice de Boccard se izjasnio da će talijanska vojska preuzeti vojne poslove i poslove aprovizacije te da će postojeće vlasti nesmetano nastaviti s radom.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

Srpska, talijanska i hrvatska zastava na gradskoj straži 31. listopada 1918.

68

*Zadar, 4. studenoga 1918. u 16.15 sati***Parobrod „Lika“ dovozi austro-ugarske vojnike u grad**
Snimio Miroslav Maroević.

Istoga dana kada je u Zadar doplovila talijanska torpiljarka „55 AS“, parobrodom „Lika“ u grad se vratilo mnoštvo vojnika propale Monarhije. Parobrod pristaje na Staroj obali, gdje vojnike dočekuje mnoštvo građana. Parobrod je bio u vlasništvu „Jadranske plovidbe“ iz Sušaka, a sagrađen je u Trstu 1908. godine.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

69

Zadar, 5. studenoga 1918., 10.00 sati

71

Silvije Alfirević govori okupljenom mnoštvu u prostorijama Hrvatskog sokola

Snimio Miroslav Maroević.

Prema navodu autora fotografije, riječ je o Silviju Alfireviću koji je tom prilikom – dan nakon dolaska prve talijanske torpiljarke – umirivao narod „frazama, da su Talijani došli samo za uzdržavanje reda u ime ondašnje Antante“. Inače, Alfirević je tada bio jedan od tajnika mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS i član mješovitog talijansko-SHS Privremenog odbora Narodnog vijeća koje je 31. listopada u 15.00 sati obavijestilo namjesnika Maria Attemsa da mora napustiti Zadar.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

72

*Zadar, 5. studenoga 1918., 11.00 sati***Talijanski vojnici pred ulazom u Kneževu palaču**

Snimio Miroslav Maroević.

Iako okupacijske snage nisu odmah preuzele bivše pokrajinske vlasti (Namjesništvo), ipak su vršile kontrolu te vojničku i redarsku službu, što dokazuje i ova fotografija.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

6. studenoga 1918. u 11.00 sati

Talijanska torpiljarka „55 AS“ u zadarskoj luci. Snimio Miroslav Maroević.

73- Zadar, 5. studenoga 1918.

75 Dolazak talijanske torpiljarke „68 PN“ u zadarsku luku
Snimio Miroslav Maroević.

I druga talijanska torpiljarka dočekana je s oduševljenjem – kako Talijana, tako i Hrvata. Zadarskim je Talijanima dolazak druge grupe vojnika u grad budio nade u ostvarenje odredbi Londonskoga ugovora, dok su se Hrvati ipak nadali da Italija dolazi u ime sila saveznika. Toga je dana Luigi Ziliotto kao zadarski gradonačelnik svojevrijedno proglasio priključenje Zadra „alla Gran Madre Italia“.

Na fotografiji kat. br. 75. vidi se kako zapovjednik broda čita novine okupljenome mnoštvu. Zbog kolapsa države, tih dana u Zadru nije bilo nikakvih stranih novina.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

76 Zadar, 7. studenoga 1918., 15.00 sati

Dolazak talijanske krstarice „Audace“ u zadarsku luku
Snimio Miroslav Maroević.

Gotovo svakodnevni dolazak ponekog ratnog broda sa vojnicima u Zadar početkom studenoga dokazuje da je talijanska vlada planirano i spremno dočekala kraj rata kada je i mogla realizirati uvjete pod kojima je na strani Antante ušla u rat.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

77- Zadar, 10. studenoga 1918., 10.00 sati

79 Parobrod „Afrika“ dovozi austro-ugarske vojnike u grad
Snimio Miroslav Maroević.

Na fotografijama je prikazano pristajanje parobroda s oznakom Crvenoga križa. Brod je prepun vojnika koji se vraćaju sa bojišnica. Na obali se nalazi mnoštvo naroda koje oduševljeno dočekuje vojnike sa hrvatskim zastavama.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

80 Zadar, 13. studenoga 1918., 16.00 sati.

Talijanski zarobljenici očekuju ukrcaj za povratak u Italiju
Snimio Miroslav Maroević.

Prema tvrdnji Maroevića, riječ je o talijanskim zarobljenicima iz okolice Zadra koji čekaju na povratak u Italiju.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

81 Zadar, 14. studenoga 1918.

82 Talijani dostavljaju hranu u grad
Snimio Miroslav Maroević.

Na dvjema fotografijama vidi se iskrcavanje vreća hrane i oružana straža uz kontingent. Zadnje dvije ratne godine bile su prilično teške, a ne-

dostajalo je i živežnih namirnica tako da glad nije bila rijetka pojava. Bez obzira na motiv kojim su se talijanske vlasti vodile opskrbom Zadra i okolice prijeko potrebnim namirnicama, činjenica je da je ta hrana mnogima značila spas.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

83– Zadar, 30. studenoga i 1. prosinca 1918.

85 **Dvije japanske torpiljarke na Stroj obali**
Snimio Miroslav Maroević.

Dolazak japanskih brodova u Zadar potakao je Talijane i Hrvate da savezničkoj vojsci pokažu svoj nacionalni karakter Zadra. Na fotografijama se vidi mnoštvo naroda kako zastavama dočekuje japanski brod.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

86 **Fanfara Hrvatskog sokola**
Snimio Miroslav Maroević.

Maroević navodi da je ovom prigodom fanfara u ophodu gradom bila napadnuta od Talijana i da se zbog toga morala drugim putem vraćati u Sokolanu.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

87 Zadar, 14. srpnja 1919.

Talijanski ratni brod „S. Giorgio“ rasvijetljen prilikom neke svečanosti ispred Nove obale.

Snimio Miroslav Maroević.

Sign. HR-DAZD-385, Zbirka fotografija.

Silvije Alfrević u prostorijama Hrvatskog sokola 5. studenoga 1918. u 10.00 sati

88

Austrijska karikatura iz Prvog svjetskog rata

Sign. HR-HDA-1426, Zbirka fotografija iz Prvog svjetskog rata, br. 647 i 648

89

*Beč, 4. srpnja 1914.***Autograf i zahvalnica narodima Monarhije cara i kralja Franje Josipa I.**

Proglas cara i kralja Franje Josipa I. kojim zahvaljuje narodima Monarhije na izrazima tople sućuti povodom nemilog događaja u Sarajevu kojim je Monarhija izgubila nasljednika prijestolja i careva „milog rođaka“.

Proglas je otisnut u tiskari Vitaliani u Zadru na hrvatskom i talijanskom jeziku.

Sign. HR-DAZD-386, Zbirka tiskovina /stampata, kutija 77 br. 154

90

*29. srpnja 1914.***Proglas Njegova veličanstava Franje Josipa I. o objavi rata Kraljevini Srbiji**

Naslovna stranica *Narodnog lista* koja donosi proglas cara i kralja od 28. srpnja 1914. kojim obavještava svoje narode da je Austro-Ugarska monarhija objavila ratno stanje s Kraljevinom Srbijom.

Sign. HR-DAZD- *Narodni list*, 53. godište (1914.), br. 60

91

*Zadar, 29. srpnja 1914.***Proglas carsko kraljevskog namjesnika za Dalmaciju Maria grofa Attemsa o odazivu Dalmatinaca na poziv svoga vladara Franje Josipa I. povodom objave rata Kraljevini Srbiji**

Proglas je otisnut u tiskati J. Ferrari u Zadru na hrvatskom i talijanskom jeziku.

Sign. HR-DAZD-386, Zbirka tiskovina, kutija 77, br. 158

92

Zadar, 5. rujna 1914.

Naslovna stranica *Hrvatske krune*, glasila Stranke prava u Dalmaciji, koja donosi niz članaka s Istočnog i Zapadnog fronta, ratnih operacija u Crnoj Gori, kretanja japanske mornarice, pomorskih kretanja na Jadranu i slično.

Sign. HR-DAZD *Hrvatska kruna*, 22. godište (1914.), br. 72

93

*10. i 13. listopada 1914.***Dopisi Kotarskih poglavarstava Splita i Herceg Novog, upućeni C.K. Namjesništvu u Zadru, o raspačavanju talijanskih novina s alarmantnim vjestima o ratnoj situaciji**

Poglavari Splita i Herceg Novog izvješćuju Namjesništvo u Zadru da se razne vijesti iz talijanskih novina o ratu prenose i unose u Dalmaciju talijanskim parobrodima koji pristaju u naše luke. Mole Namjesništvo da se poduzmu mjere kako bi se to spriječilo i zaštitilo građanstvo od širenja bilo kakvih tiskovina nepoželjnog sadržaja.

Sign. HR-DAZD-88, Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju. Predsjednički spisi, svež.683/1914., br. 5877 i 5971

94 19. travnja 1915.

Nadziranje golubova pismoša u Dalmaciji

Carsko kraljevski namjesnik za Dalmaciju Mario grof Attems izvještava Kotarska poglavarstva da su iz vojnog zapovjedništva u Mostaru izvjestili o sumnji da se privatni golubovi pismoše koriste za prenošenje vijesti, što može štetiti ratovanju.

Nalaže da se evidentiraju svi golubovi privatnih vlasnika, a eventualna zapljena istih do daljnjih uputa neće se poduzimati.

U prilogu dopisa priloženi su popisi vlasnika golubova s područja Biograda, Dikla i Posedarja.

Sign. HR-DAZD-88, Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju, Predsjednički spisi, svež.681/1915. br. 7063

95 Zadar, 6. ožujka 1915.

Hrvatska kruna donosi vijesti s bojišta u Poljskoj, Galiciji i Turskoj (opsada Carigrada i bombardiranje Dardanela). Donose se popisi poginulih, ranjenih i zarobljenih vojnika. Riječ je uglavnom o pripadnicima 22. pješačke pukovnije „Grof Lacy“.

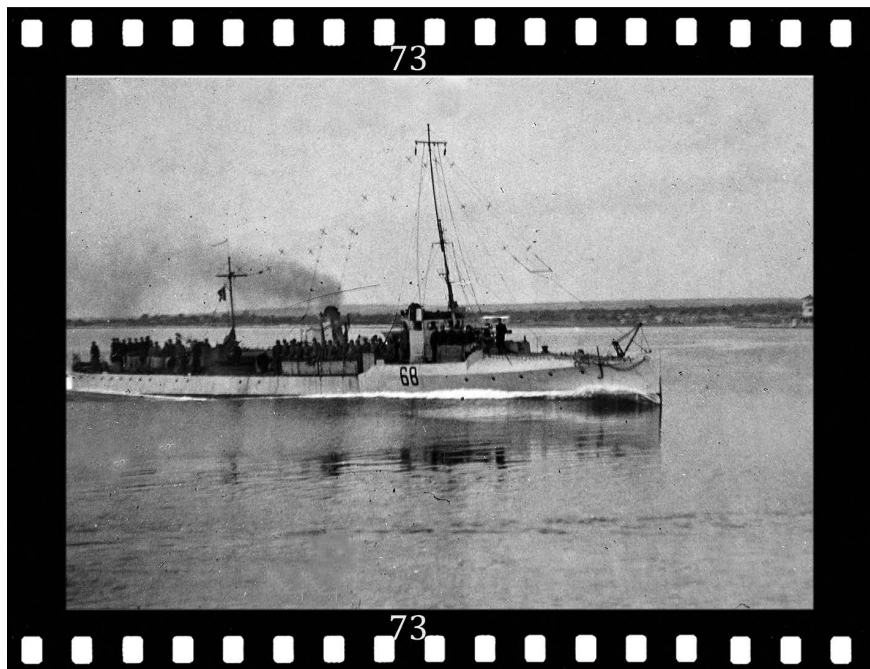
Sign. HR-DAZD *Hrvatska kruna*, 23. godište (1915.), br. 20

96 Zadar, 15. siječnja 1916.

Hrvatska kruna donosi na naslovnoj stranici niz tekstova sa ratnom tematikom: *Zauzeće Lovćana*, *U Crnoj Gori naša vojska prodire i dalje*, *Rat s Crnom Gorom*, *Nakon Soluna Krf (francuske jedinice iskrcavaju se na Krfu)*, *Bojevi njemačkih četa u Francuskoj*, *Kralj Petar na čelu srpskih četa...*

Na dijelu stranice provedena je cenzura (cenzurirani članak) nadležnih vlasti u Pokrajini.

Sign. HR-DAZD *Hrvatska kruna*, 24. godište (1916.), br. 5

Druga talijanska torpiljarka 68 PN uplovljava u zadarsku luku 4. studenoga 1918. u 13.40 sati

97 *Zadar, 2. veljače 1916.*

Hrvatska kruna donosi članak o Deputaciji i poklonstvu članova Dalmatinskog sabora, dalmatinskih općina i crkvenih velikodostojnika kod cara i kralja Franje Josipa I. u Schönbrunu 28. siječnja 1916. Dalmatinski tisak opširno je izvještavao o tom izaslanstvu, koje je Caru predočilo tešku ekonomsku situaciju u Dalmaciji. Ostali članci odnose se na ratna zbivanja na Balkanu, zauzimanje Cetinja i kapitulaciju Kraljevine Crne Gore, vijesti s Zapadne fronte i ratište kod Valona na talijanskoj-austrijskoj fronti.

Sign. HR-DAZD *Hrvatska kruna*, 24. godište (1916.), br. 10

98 *Split, 12. siječnja 1916.***Plakat o zauzeću planine Lovčan iznad grada Cetinja u Crnoj Gori**

Tiskani plakat splitske općine koja poziva građanstvo na radost i proslavu pobjede austrijske vojske prilikom zauzimanja planine Lovčan. Te su ratne operacije dovele do skorog ulaska austrijskih trupa u Cetinje i kapitulaciju Kraljevine Crne Gore.

U potpisu je općinski upravitelj Frane Madirazza.

Otisnule *Narodne tiskare* u Splitu.

Sign. HR-DAZD-386, Zbirka tiskovina, kut. 77, br. 173

99 *Beč, 3. studenoga 1918.***Uvjeti primirja između Austro-Ugarske monarhije i Kraljevine Italije**

Tiskani proglas kojim Kraljevina Italije uvjetuje primirje i prestanak ratnih operacija s Austro-Ugarskom monarhijom. Tim je aktom potpisana kapitulacija Austro-Ugarske monarhije i njezin nestanak s političke scene i s karte Europe.

Točke primirja i prestanak sukoba zaraćenih strana odnose se na kopno i na more.

Primirje i kapitulacija potpisani su u Villa Giusti pokraj Padove.

Sign. HR-DAZD-386, Zbirka tiskovina, kut.1 /1918, br. 190/1

100 **Prigodna pjesma vjernim vojnicima Austro-Ugarske monarhije u Prvom svjetskom ratu 1915.**

„Spomen pisma svjetskog rata“ u slavu svim vojnicima austro-ugarske vojske.

Otisnuta u *Trgovačkoj tiskari* u Splitu, na Svijećnicu u veljači 1915.

Autor pjesme je rodoljub i pjesnik Gajo Ivasović.

Sign. HR-DAZD-386, Zbirka tiskovina, kut. 77, br. 170

101 **Atlas Prvog svjetskog rata 1918.**

Države u ratnom sukobu na teritoriju Europe. Središnje sile (crvena boja) sile Antante (zelena boja).

Tiskani Atlas s petnaest tabela, odnosno karata s geografskim i topografskim prikazom frontova i ratnih sukoba zaraćenih strana tijekom pet godina rata.

Atlas je otisnut u siječnju 1918. u Geografskom institutu *De Agostini* u Novari, Italija.

Sign. HR-DAZD-386, Zbirka tiskovina, kut. 1905.–1947.

102 Časnička iskaznica Josipa Petriciolia (1884.–1932.)

Dr. Josip pl. Petricioli bio je odvjetnik i posjednik, časnik 22. domobranske pješačke pukovnije „Grof Lacy“. U Prvom svjetskom ratu sudjelovao je u bitkama na Drini, Soči i Piavi. Nakon što je ranjen, godine 1917. odlazi na rehabilitaciju u Bosnu i Hercegovinu te se krajem godine vraća na front kod rijeke Piave gdje je i dočeka kraj rata. Rodoljub i pristaša sveslavske ideje i ujedinjenja Hrvatske s ostalim slavenskim narodima na Balkanu.

Sign. HR-DAZD-497, Obiteljski fond Petricioli, kut. 14

103 Ratni dnevnik časnika Josipa Petriciolia

Dio ratnog dnevnika kojeg je Josip Petricioli vodio od 16. travnja 1917. do 25. srpnja 1917.

U tom je razdoblju nakratko dobio otpust i dozvolu odlaska u Zadar. Stranice dnevnika donose opis putovanja preko Budimpešte i Temišvara u Zagreb i vlakom do Šibenika, a zatim brodom u Zadar. Iz Zadra se obalom, preko Slovenije i Vipavske doline vraća na talijansko-austrijski front.

Sign. HR-DAZD-497, Obiteljski fond Petricioli, kut. 14

104–108 Album ratnih fotografija Josipa Petriciolia u razdoblju od 1915. do 1918.

Sign. HR-DAZD-497, Obiteljski fond Petricioli, kut. 14

109 Razglednice koje je Josip Petricioli prikupio boraveći na raznim mjestima tijekom Prvog svjetskog rata (Livno, Glina, Kupres, Bugojno, Trebinje, Temišvar, Rijeka, Udine, Cordovado, Portogruaro i Talmassons).

Sign. HR-DAZD-497, Obiteljski fond Petricioli, kut. 14

10. studenoga 1918., 10.00 sati

Parobrod „Afrika“ dovozi austro-ugarske vojnike u grad. Snimio Miroslav Maroević.

110 Austro-ugarski vojnik Stipan Šimunić (1888.–1949.), težak iz Bibinja, u vojničkoj odori

Privatna zbirka.

111 Stipan Šimunić sa grupom vojnika i časnika u Beču ljeti 1915. U srednjem redu drugi, s desne strane.

Fotografska dopisnica.

„Beč 10/8 Draga moja ženice, jevoti moja slika sad me moreš poznati (...) Razveseli se nemoj biti žalosna i mišljena. Za namon ne misli već Boga moli za me. Ni lošo. Bi(t) ću dobro.“

Privatna zbirka.

112 Dopisnica Stipana Šimunića supruzi Mariji iz Beča, 24. srpnja 1915.

Privatna zbirka.

114 Popis unovačenih vojnika s područja Općina Benkovac i Šibenik

Sign. HR-DAZD-431, Obiteljski fond Novaković, kut. 13

115 Poštanske dopisnice koje je časnik Robert Novaković slao s fronta u Galiciji bratu Mihovilu Novakoviću u Benkovac 1915. i 1916. godine.

Robert Novaković (1888.–1931.) bio je bankovni službenik i posjednik iz Benkovca. Kao časnik austro-ugarske vojske ratuje na Istočnom frontu u Galiciji i na Solunskom frontu u Grčkoj.

Jedna od dopisnica cenzurirana je od vojnih vlasti i kao takva je stigla na odredište u Benkovac.

Zvonimir Novaković (1884.–1925.) pravnik i sudac u Zadru, stariji brat Roberta bio je dočasnik u austro-ugarskoj vojsci. Sudjelovao je u bitkama na Soči. Kao pasionirani fotograf amater, nije se od svog fotoaparata odvajao ni na ratištu. Te fotografije imaju izniman značaj za ratno razdoblje i zbivanja koja je vjerno zabilježio fotografirajući svoje ratne kolege i svakodnevicu na bojišnici, u bolnici, u opuštenoj atmosferi, prilikom posjeta suprugama vojnicima u sličnim prigodama.

Sign. HR-DAZD-431, Obiteljski fond Novaković, kut. 11

116 Zvonimir Novaković, dočasnik austro-ugarske vojske u Prvom svjetskom ratu

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimira Novakovića, inv. br. 1862

117 Zvonimir Novaković sa suprugom Emom rođ. Fleischacker, negdje u Zadru 1916.

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimira Novakovića, inv. br. 1365

118 Grupa časnika i dočasnika negdje na talijanskoj fronti

Snimio Zvonimir Novaković

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimira Novakovića, inv. br. 1826

119 Zvonimir Novaković srdačno se rukuje sa kolegom u baraci na talijanskoj fronti

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimir Novaković, inv. br. 1847

120 Zvonimir Novaković ispred barake na talijanskoj fronti

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimira Novakovića, inv. br. 1832

121 Časnici i vojnici ispred barake negdje na talijanskoj fronti zimi 1915./16.

Snimio Zvonimir Novaković

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimir Novaković, inv. br. 1830

122 Grupa časnika i dočasnika oko vatre u baraci negdje na Talijanskoj fronti

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimira Novakovića, inv. br. 1837

123 Carsko-kraljevska pomoćna bolnica negdje u Tirolu**124** Snimio Zvonimir Novaković

Sign. Muzej grada Zadra (Narodni muzej Zadar), Zbirka fotografija Mihovila i Zvonimira Novakovića, inv. br. 1856 i 1857

14. studenoga 1918.

Talijani dostavljaju hranu u grad. Snimio Miroslav Maroević.

125 *Beč, 28. siječnja 1916.***Dalmatinska poklonstvena deputacija pred carem Franjom Josipom I.**

U petak, 28. siječnja 1916. car i kralj Franjo Josip I. primio je u Schönbrunnu dalmatinsku deputaciju – četrdeset i pet predstavnika društveno-političkog života Pokrajine. Deputaciju su predvodili namjesnik Mario grof Attems, predsjednik zemaljskog sabora dr. Vicko Ivčević, zadarski nadbiskup i dalmatinski metropolita Vinko Pulišić, grčko-istočni vladika Demetrije Branković, namjesnik u miru Nikola barun Nardelli, predsjednik zemaljskog gospodarskog vijeća Hubert conte Borelli Vranski, član gospodarske kuće Antun vitez Vuković te zastupnici u Carevinskom vijeću Juraj Biankini, dr. Dušan Baljak i dr. Antun Dulibić.

Prisutni su bili i svi načelnici dalmatinskih općina, a među njima i zadarski načelnik Luigi Ziliotto, splitski Frane Madirazza, benkovački Mihovil Novaković, kotorski Adam Verona, novigradski Grgo Oštrić i drugi.

Zadaća je deputacije bila da iskaže vjernost caru i domovini u ozračju ratnih godina. Stvarna je namjera bila ukazati na neizdrživo i teško socijalno i gospodarsko stanje u Pokrajini te zatražiti pomoć.

Sign. HR-DAZD- **Smotra dalmatinska**, 29. godište (1916.), br. 9

126 **Dalmatinska deputacija u Beču 28. siječnja 1916.**

U prvom redu s lijeva na desno: dvorski kapelan i vojni superior mons. Josip Crnica, predsjednik zemaljskog sabora dalmatinskog dr. Vicko Ivčević, c.k. namjenik Mario grof Attems, zadarski nadbiskup Vinko Pulišić i grčko istočni vladika Demetrije Branković.

Sign. HR-AZDN-47, Događaji, br. D-214

Fanfara Hrvatskog sokola vraća se u Sokolanu nakon što je na obali napadnuta od Talijana

KAZALO IMENA

A

Alfirević Silvije 23
Attems Mario, grof 23, 26, 27, 32

B

Baljak Dušan 32
Benedeti Vjekoslav 22
Biankini Juraj 32
Boccard (de) Felice 22
Borelli Hubert Vranski 32
Branković Demetrije, vladika 22, 32
Burato Tomasso 12

C

Chotek Sofia, grofica i nadvojvodkinja 11
Crnica Josip, mons. 32

D

Dulibić Antun 32

F

Franjo Josip I. 11, 17, 18, 19, 22, 26, 28, 32
Franjo Ferdinand 11, 12, 13

G

Grčman Z. 13
Griessler Franz 14

I

Ivasović Gajo 28
Ivčević Vicko 22, 32

K

Karlo I. 19
Kreža Miroslav 17

L

Ludwig Karlo, nadvojvoda 11

M

Madirazza Frane 28, 32
Maroević Miroslav 9, 21, 22, 23, 24, 25, 29, 31

N

Nardelli Nikola, barun 32
Nikola II. Romanov, car 14
Novaković Ema rođ. Fleischacker 30
Novaković Mihovil 30, 31, 32
Novaković Robert, časnik 9, 30
Novaković Zvonimir, dočasnik 9, 30, 31

O

Oštrić Grgo 32

P

Pašić Nikola 8

Petricioli Josip, časnik 9, 29

Princip Gavrilo 12

Pulišić Vinko, nadbiskup 22, 32

Š

Šimunić Stipan, vojnik 9, 30

T

Thun Franjo 22

Trumbić Ante 7, 8

V

Verona Adam 32

Vrbanjac Stjepan, satnik 19

Vuković Antun 32

Z

Ziliotto Luigi 8, 19, 21, 24, 32